

Pilar Mata Dupont & Erika Roux
SCENES FROM
THE POLDER WESTERN

NL

RADIUS
Center for Contemporary Art and Ecology
Kalverbos 20
2611 XW Delft
www.radius-cca.org

INLEIDING

De zee werd lang gezien en afgebeeld als een verlaten, onherbergzaam en wetteloos gebied. Een op zichzelf staand niemandsland dat bestemd is om verkend, uitgebuit, getransformeerd en toegeëigend te worden. Nederland en haar inwoners kennen een rijke maritieme geschiedenis, van het kolonialisme en de slavenhandel, tot piraterij, commercie, recreatie en de offshore industrie. Deze geschiedenis, en de daaruit voortvloeiende diepgewortelde verbinding met de zee, wordt gekenmerkt door vele 'waterige' machtsstructuren, waaronder het ontwikkelen van vormen van verzet, manieren om te overleven en het benutten en uitbuiten van de zee. Vormen die gedurende de eeuwen ontstonden als antwoord op de natuurlijke elementen en weersomstandigheden, en de geopolitiek van waaruit oorlog, territoriumdrift, strijd rond onafhankelijkheid, handelsrelaties en koloniaal geweld voortvloeiden. Deze machtsverhoudingen breidden zich zowel uit langs de uitgestrekte Nederlandse kustlijn als naar het zich alsmaar uitbreidende vasteland, tot wat een eeuwigdurend project bleek te worden dat zich bezighield met het 'terugwinnen' van land op de zee, het temmen van de natuur en vaak (letterlijk) de horizon van Nederland verruimde door het omvormen en droogleggen van land.

Het is precies op dit spanningsveld tussen de zee en het Nederlandse polderlandschap dat de tentoonstelling SCENES FROM THE POLDER WESTERN van kunstenaars Pilar Mata Dupont en Erika Roux geplaatst kan worden. Door middel van een reeks vignetten, geënt op de filmische stijlfiguren van het westerngenre, presenteren Mata Dupont en Roux een reeks morele verhalen over een ecologisch kwetsbaar land dat te maken heeft met complexe problemen, zoals klimaatverandering, zeespiegelstijging, overstromingen en droogte, afbrokkelende infrastructuren, een stikstofcrisis, en de daaruit voortvloeiende maatschappelijke polarisatie en politiek (wan)beheer. Aan de hand van een tragikomische vertelling legt de filminstallatie LOWLAND MELODIES, A POLDER WESTERN bij RADIUS verbanden tussen verschillende scènes en personages—menselijk en meer-dan-menselijk—die zich elk op hun eigen manier proberen te verhouden tot de veranderingen in territorium, leefomgeving en gemeenschap in het Nederlandse cultureel en politiek geconstrueerde landschap.

CONTEXT

Klimaatverandering en de daaruit voortvloeiende stijging van de zeespiegel worden een steeds grotere bedreiging, vooral voor Nederland, waar ongeveer een kwart van het land onder zeeniveau ligt. Hoewel de belangrijkste strategie voor bescherming tegen overstromingen van oudsher bestaat uit het bouwen van hogere en sterkere dijken—onder andere met de bouw van de Deltawerken na de overstroming van de Noordzee in 1953—loopt deze eeuwenoude praktijk van bescherming door middel van geo-engineering tegen zijn grenzen aan. Binnen het huidige klimaatregime wordt Nederland niet alleen geconfronteerd met dreiging van buitenaf vanuit de Noordzee, maar wordt het evenzeer en in toenemende mate blootgesteld aan zowel binnenlandse overstromingen van rivieren als droogtes (door het smelten van gletsjers en onvoorspelbare weersomstandigheden). Hierdoor worden de infrastructuur en het grondwaterpeil dat verschillende levensvormen, het landschap en de biodiversiteit in stand houden uit evenwicht gebracht.

Het idee van een onwelkom en vijandig natuurlijk land dat veroverd en getemd moet worden, en de (historische) omstandigheden die het Nederlandse begrip van water hebben gevormd, doen denken aan de westerse mythe van het grensland—de zogenaamde ‘frontier’—en de daaraan verbonden relatie van de cowboy en kolonist met het natuurlijke landschap om hen heen. Een relatie die gekenmerkt wordt door het nemen—stelen—en ontwikkelen van hun eigen nederzettingen. De stoffige aarde en oprukkende woestijn van de traditionele Western is te vergelijken met de historische veenmoerassen van de laaglanden zoals deze waren voordat men begon met het ‘temmen van de zee’, en plaatsen waar zogenaamde ‘nieuwe natuur’ groeit. De uitgestrektheid van de Nederlandse horizon en het ‘Hollands Licht’ met zijn contrasterende schaduwen vertaalt zich naar het zeer kunstmatig landschap met de grijze luchten erboven dat is teruggevoerd van de zee. Kortom, de vermeende vijand, hier belichaamd in het werk van Mata Dupont en Roux in de gedaante van door de mens veroorzaakte klimaatverandering, staat niet tegenover ons—zoals de bekende tegenstelling tussen goed en kwaad in het westerse genre—maar is al met en onder ons. Het modernistische project om grenzen te creëren tussen natuur en cultuur, om mensen te beschouwen als beheerders en overheersers die in staat zijn om de ‘natuur’ te temmen, en om deze om te vormen tot een stabiele achtergrond voor menselijke activiteit is volledig mislukt, maar heeft niettemin reële consequenties. Op dit moment zijn er grofweg twee houdingen ten opzichte van de instabiliteit van onze waterige omgeving te onderscheiden: een tak van veerkrachtspolitiek die gericht is op het handhaven van het huidige niveau van welvaart door middel van ‘technofixes’ (kunstmatige technologische ingrepen) en verhoogde veiligheidsmaatregelen, en anderzijds meer duurzame, natuur-inclusieve oplossingen die de zee en rivieren in staat zouden stellen land terug te ‘winnen’ en opnieuw te verwilderen, met als gevolg dat er meer beschikbaar land wordt onttrokken aan mensen. Toch zijn beide strategieën niet zonder mogelijke risico’s.

De laatste houding ten opzichte van de leefomgeving, waarbij de zee en de rivieren bewoonbaar en bebouwbaar land overnemen, lijkt haaks te staan op wat kan worden beschouwd als het belangrijkste project van Nederland sinds de veertiende eeuw, namelijk landconversie door de aanleg van ‘polders’—stukken land die door dijken zijn omsloten. Het spreekwoordelijke gezegde “God schiep de Aarde, maar de Nederlanders schiepen Holland” is inderdaad duidelijk zichtbaar in de geografie van Nederland. De cartografische, raster-vormige uitgestrektheid van Nederland is het gevolg van een langdurig proces van landaanwinning en het droogleggen en inpolderen van uiterwaarden en moerassen; een project dat van de veertiende tot de twintigste eeuw heeft geduurd. Nederland kent momenteel zo’n negenduizend poldergebieden, waarvan de Flevopolder misschien wel het toppunt van maakbaarheid en vindingrijkheid is als ’s werelds grootste kunstmatige eiland. Delen van deze landaanwinning kunnen worden gezien in het licht van de eerder genoemde veerkrachtigheid en overlevingstactieken, de bescherming en verdediging tegen de elementen—door de aanleg van dijken, sluizen, gemalen, deltawerken, de Afsluitdijk. Tegelijkertijd moet het proces van landaanwinning en landomzetting worden gezien als onderdeel van een langgekoesterd verlangen om een beperkte hoeveelheid beschikbare landmassa uit te breiden en om te zetten ten behoeve van de agrarische sector en het winstmotief, dat zich hand in hand ontwikkelde met toenemende industrialisatie en, uiteindelijk, de volledige indexatie van land op de vectoren van het kapitalisme. Tachtig procent van de huidige beschikbare grond in Nederland wordt gebruikt voor landbouwdoeleinden, veelal voor monoculturele landbouw en industriële

veeteelt. Land dat aanvankelijk als waardeloos en nutteloos werd beschouwd, zoals veengebieden, werd afgegraven voor turf en vervolgens geschikt gemaakt voor landbouw. Ironisch genoeg blijken deze veengebieden, die nu schaars zijn geworden, van grote waarde te zijn als koolstofreservoirs in de klimaatcrises waar we nu mee te maken hebben.

De tentoonstelling SCENES FROM THE POLDER WESTERN is het resultaat van een vierjarig en langlopend onderzoeksproject in Nederland, dat draait om de eerder beschreven wisselwerking tussen land, zee en waterinfrastructuur, en de uiteenlopende doelen en wensen van de verschillende belanghebbenden. In 2020 begonnen Mata Dupont en Roux met het interviewen van klimaatwetenschappers, zeespiegel onderzoekers, waterbouwkundig ingenieurs, kunstenaars en onderwijzers die werkzaam zijn op het gebied van waterbeheer, maar ook van mensen wiens leven nauw verbonden is met de zee en het land, zoals molenaars en boeren. Ze reisden door Nederland om de verschillende landschappen te ontdekken: polders, herbebost land, landbouwgrond, kunstmatige eilanden, stormvloedkeringen en dijken. Deze eerste fase van veldwerk en interdisciplinair onderzoek verschaftte de kunstenaars nieuwe en meer genuanceerde inzichten in het Nederlandse landschap en de ontstaansgeschiedenis ervan.

Tijdens een residentie bij Waterwerken op het Brienenoord Eiland in 2022 schreven Mata Dupont en Roux de eerste versie van een scenario voor de film—die in 2023 in boekvorm werd gepubliceerd door Building Fictions, een in Amsterdam gevestigde uitgeverij—getiteld SCENES FROM THE POLDER WESTERN, waaraan ook deze tentoonstelling bij RADIUS haar titel ontleent. In dit scenario gebruiken Mata Dupont en Roux een mix van verteltechnieken, verwijzingen naar musicals, en het lexicon en de stijlfiguren van het westerngenre, om woorden te geven aan de complexe en verwarrende uitdagingen waarmee de mens in dit ecologisch kwetsbare land worden geconfronteerd. In hun werk maken ze gebruik van de parallellen tussen een verhaal dat zich afspeelt in Nederland en de Noord-Amerikaanse mythevorming van het westerngenre, waarbij ze de territoriale en culturele eigenheid van Nederland naar voren brengen met een humoristisch spel van contrasten. In navolging van het scenario werd het script omgezet tot de film LOWLAND MELODIES, A POLDER WESTERN, waarin een reeks verschillende personages—deels geïnspireerd door en gemodelleerd naar de eerder genoemde interviews en veldwerk—te maken krijgen met mysterieuze, oncontroleerbare weersomstandigheden als gevolg van de inpoldering van de Noordzee. Van een gedesillusioneerde klimaatactivist die als eco-terrorist wordt bestempeld tot een tweetal dijkwachters dat een abnormaal groot gat in een dijk aantreft, van een beleidsmaker van Rijkswaterstaat die een charmeoffensief lanceert om het vertrouwen van zowel bestuur als publiek terug te winnen, tot een verkeerd begrepen klimaatwetenschapper en een tekortgedane, enigszins nostalgische boerenfamilie, ontvouwt de film langzaam deze verschillende personages, en hoe zij nietsvermoedend met elkaar verweven zijn in hun steeds instabieler wordende leefomgeving.

De film krijgt vorm door een reeks vignettes die verschillende politieke perspectieven en vormen van omgang met territorium, de leefomgeving en de gemeenschap uitbeelden, waarbij traditionele opvattingen over grenzen en levensvormen worden getart om zo op de tumultueuze relatie met water te reflecteren. De vignettes fungeren als een fragmenterende prisma en lijken, net als de personages in de film, te draaien om een gemeenschappelijke basis die ontbreekt: de personages zijn eenlingen die in zichzelf keren, steeds verder destabiliseren, en nooit helemaal op één lijn komen. Allicht is dit te vergelijken met het Nederlandse werkwoord 'polderen' en de politieke equivalent van het 'poldermodel'—om het vaak langzame proces en model voor het bereiken van consensus tussen verschillende belanghebbenden te beschrijven. Als zodanig is LOWLAND MELODIES, A POLDER WESTERN representatief voor de status quo van de wijdverspreide dissensus waar Nederland momenteel mee te maken heeft, als het gaat om het onder ogen zien van klimaatverandering en het implementeren van geschikt beleid om de negatieve gevolgen ervan te verzachten. Van agribusiness-as-usual, politieke besluiteloosheid, de post-pandemische ondermijning van de wetenschap en haar instituten, tot de toenemende ontevredenheid van verschillende sociale groepen in alle lagen van de samenleving, werpen Mata Dupont en Roux licht op de wazige en waterige grens van de lage landen.

* Het POLDERALMANAK dat te vinden is op de volgende pagina's is bijgesloten om de verschillende onderwerpen, begrippen en thema's die in de tentoonstelling SCENES FROM THE POLDER WESTERN en de film LOWLAND MELODIES, A POLDER WESTERN worden gebruikt te verklaren.

POLDERALMANAK—EEN GLOSSARIUM VAN HET LAND, DE ZEE EN DE BELANGHEBBENDEN DAARTUSSENIN

Deze almanak is een glossarium van de polder zoals die wordt getoond in SCENES FROM THE POLDER WESTERN. De polder, in haar geheel en in delen, heeft lange tijd behoefte gehad aan een verklarend document met instructies—een verzameling studies en referenties die zouden kunnen dienen om de begrippen te verduidelijken die in elk facet van haar (levende) programma verborgen zijn.

AFSLUITDIJK

De Afsluitdijk is een grote dijk in Nederland. Deze is aangelegd tussen 1927 en 1932 en loopt van Den Oever in Noord-Holland naar het dorp Zurich in Friesland, over een lengte van tweeëndertig kilometer met een breedte van negentig meter.

AIVD

De Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) is de inlichtingen- en veiligheidsdienst van Nederland, belast met binnenlandse-, buitenlandse- en 'signal intelligence' en het beschermen van de nationale veiligheid alsmede het assisteren van de Five Eyes bij het screenen van buitenlandse burgers.

BAGGEREN

Baggeren is het opgraven van materiaal uit een waterlichaam. Mogelijke redenen om te baggeren zijn het verbeteren van bestaande waterfuncties, het hervormen van land- en waterfuncties voor afwatering, bevaarbaarheid en commercieel gebruik, het bouwen van dammen, dijken en andere manieren om stroming en kustlijnen te beïnvloeden, en het terugwinnen van waardevolle minerale afzettingen of zeeleven met commerciële waarde. Meestal is het hoofddoel van baggeren het terugwinnen van waardevol materiaal of het uitdiepen van het waterlichaam. Baggeren heeft aanzienlijke gevolgen voor het milieu: het kan mariene sedimenten verstoren, wat kan leiden tot waterverontreiniging op korte en lange termijn, het kan belangrijke ecosystemen op de zeebodem vernietigen en het kan door de mens geproduceerde giftige stoffen die in de sedimenten zijn vastgelegd, vrijlaten. Deze milieueffecten kunnen de populaties van zeedieren aanzienlijk schaden, drinkwaterbronnen verontreinigen en economische activiteiten zoals visserij (tijdelijk) onmogelijk maken.

BOERENVERSTAND

Dit is onze belangrijkste verantwoordelijkheid: ons normaal gedragen. Zoals de grond de kooldioxide compenseert die planten produceren, compenseert 'gezond verstand' de kunstmatigheid van onze omgeving. Ik ben gaan begrijpen dat normaal hier betekent dat je niet dieper kijkt dan een bepaald niveau.

Bron: Gwenneth Boelens & Nickel van Duijvenboden, *Il Faut* (2006).

BOEZEM

De boezem is oppervlaktewater dat dient om polderwater op te vangen en af te voeren. Over het algemeen wordt het boezemwater geloosd op een rivier die het water afvoert naar zee of naar het IJsselmeer.

BOEZEMLAND

Het boezemland, het niet gedraineerde (vrij afwaterende) deel van een waterschap, wordt ook wel boezem genoemd. Boezemland betreft ofwel relatief hoger gelegen gebieden (zoals de duingebieden in Noord- en Zuid-Holland) ofwel de stroken en gebieden die direct grenzen aan boezemland wateren die zich binnendijs bevinden.

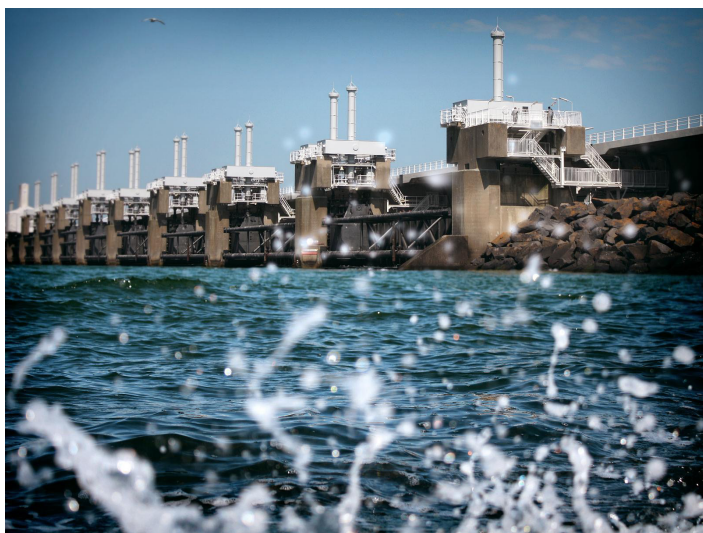

DELTARES

Deltares is een technologisch instituut in Nederland op het gebied van water, ondergrond en infrastructuur. Deltares richt zich vooral op rivierdelta's, kustgebieden, riviergebieden en offshore.

DELTAWERKEN

De Deltawerken zijn een reeks bouwprojecten in het zuidwesten van Nederland die een groot gebied rond de Rijn-Maas-Schelde-delta beschermen tegen de Noordzee. De werken, die zijn aangelegd tussen 1954 en 1997, bestaan uit dammen, sluizen, dijken en stormvloedkeringen in de provincies Zuid-Holland en Zeeland. Het doel van de dammen, sluizen en stormvloedkeringen was om de Nederlandse kustlijn korter te maken, zodat er minder dijken verhoogd hoefden te worden.

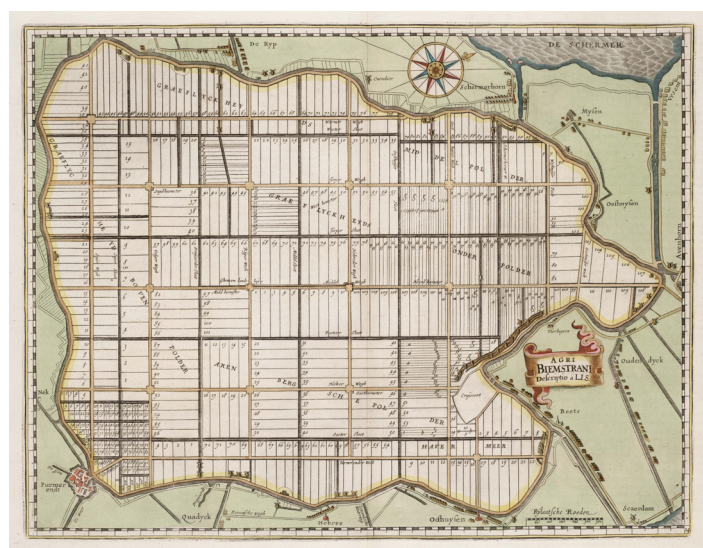

DESCARTES (RENÉ)

Het opgroeien van de Franse filosoof René Descartes viel samen met de opkomst van Nederland als de "Nederlandse republiek" in het begin van de zeventiende eeuw: een onafhankelijke natie die werd geleid door zelfbewuste kooplieden. Internationale handel en koloniale

veroveringen—bijvoorbeeld door de VOC, opgericht in 1602 en de allereerste naamloze vennootschap—genereerden enorme winsten die investeringsmogelijkheden vereisten. In 1612 werd het Beemstermeer getransformeerd in een polder (drooggelegd land beschermd door dijken). Het rechthoekige raster als principe van stadsplanning gaat terug tot de oudheid, van de Indusvallei tot Babylon tot Mexico, het oude Egypte en Griekenland. Via het Romeinse Rijk inspireerde het nieuwe steden gedurende de Renaissance. Maar toegepast op het vormgeven en indelen van land op deze schaal, was het organiseren van ruimte naargelang het raster nieuw. De Beemster was de aanleiding voor de uitvinding van de Hollandse cirkel: een middel voor de exacte meting van een ruimte gebaseerd op de driehoeksmeting: Door een passer en een cirkel met een inscriptie van driehonderdzesentwintig graden aan een landmeterskruis toe te voegen, kon de exacte hoek tussen twee rechte lijnen naar een enkel punt worden gemeten. Door de afstand tussen de twee observatiepunten te meten, kon de lengte van de onbekende lijnen van de driehoek worden berekend. Deze methode projecteerde op betrouwbare wijze grenzen en maakte de verkoop van land mogelijk voordat het uit het water tevoorschijn kwam. Landaanwinning, samen met de Nederlandse cirkel, faciliteerde een op land gebaseerd privé-investeringsvehikel dat een perfect rasterlandschap opleverde net toen Descartes in Nederland arriveerde. Descartes' *Discours de la Méthode* komt uit in 1637, op het hoogtepunt van de "tulpenmanie" die de Nederlandse koopmansklasse in zijn greep hield: het was de eerste investeringsrage die botanische wetenschap en tuinbouw combineerde met speculatief kapitalisme. De belangrijkste innovatie van Descartes was niet het raster zelf, dat al bestond sinds de oudheid, maar hoe (door algebra toe te passen op geometrie) het raster een omarming van complexiteit mogelijk maakte: gebogen lijnen die beschreven konden worden door wiskundige formules en daardoor geen teken van chaos waren, maar een uitdrukking van de goddelijke wiskundige orde die verondersteld werd ten grondslag te liggen aan de natuur. De wereld bekijken door een raster leverde een enorm vruchtbaar reductionisme op dat de kracht van berekening over ruimte mogelijk maakte.

Bron: Clemens Driessen, *Descartes Was Here* (2020).

DIJK

Een dijk of oeverwal is een structuur die wordt gebruikt om de loop van rivieren te beïnvloeden en eventuele overstromingen

van het gebied dat aan de rivier of kust grenst te voorkomen. Het is meestal een aarden wal die vaak parallel loopt aan de rivier haar uiterwaarden of langs laaggelegen kustlijnen.

ECO-ACTIVISME

De term "eco-activisme" wordt gebruikt om de acties van individuen of groepen die het milieu beschermen of helpen te beschrijven. Degenen die betrokken zijn bij de beweging identificeren problemen die de levensvatbaarheid van de planeet bedreigen, van gemeenschaps- tot mondiale problemen, en ontwikkelen vervolgens strategieën om het bewustzijn te verhogen of oplossingen te bedenken voor het probleem.

ECO-ACTIVISME EN EXTREMISME

Links-extremisme is te vergelijken met veenbranden die ondergronds langzaam smeulen en dan plotseling opblazen. Deze grillige vormen van ontwikkeling vergt daarom regelmatige updates van de situatie.

Bron: AIVD, *Left-wing activism and extremism in the Netherlands* (2013)

GEMAAL

Gemalen, ook wel pomphuizen genoemd, zijn nutsgebouwen met pompen en apparatuur om vloeistoffen van de ene plaats naar de andere te pompen. Ze zijn van cruciaal belang voor verschillende infrastructuren, zoals watervoorziening, drainage van laaggelegen land, kanalen en afvoer van afvalwater naar verwerkingslocaties.

HYDROFEMINISME

We zijn allemaal lichamen van water. Belichamingen zien als waterig en vloeibaar staat haaks op het begrip van lichamen dat we hebben geërfd van de dominante westerse metafysische traditie. Als waterig ervaren we onszelf minder als geïsoleerde entiteiten en meer als oceanische wervelingen: Ik ben een enkelvoudige, dynamische werveling die oplost in een complexe, vloeibare cirkeling. De ruimte tussen onszelf en onze anderen is tegelijkertijd zo ver weg

als de oerzee, maar ook dichterbij dan onze eigen huid—de sporen van datzelfde oceanische begin bewegen zich nog steeds door ons heen, onderbroken als dit lichamelijke ding dat we “van mij” noemen. Water is tussen lichamen, maar ook van lichamen, voor ons en voorbij ons, maar ook heel actueel dit lichaam. Deixis hapert. Erkende categorieën beginnen af te brokkelen. Water verstrikt onze lichamen in relaties van schenking, schuld, diefstal, medeplichtigheid, differentiatie, relatie.

Bron: Astrida Neimanis, *Hydrofeminism: Or, On Becoming a Body of Water* (2012).

INFRASTRUCTUUR

Infrastructuur ontstaat uit de vereniging van de krachten van de Aarde en de collectieve inspanning van mensen. Met de hulp van reuzen creëren menselijke gemeenschappen doorgangen, kanalen of velden, en soms vernietigen ze die ook. Ze graven en hakken, snijden en egaliseren, ploegen en zeisen, stapelen dingen en richten ze op, doorkruisen en verbinden ze. [...] De aanleg van infrastructuur is evenzeer het resultaat van samenwerking als van competitie. Vormen van medeplichtigheid, onderlinge afhankelijkheid, uitwisseling en onderhandeling gaan samen met vormen van overheersing, kolonisatie, uitbuiting en geweld. Infrastructuur geeft vorm aan deze complexe coalities van menselijke groepen en aardse machten. Veel meer dan een functioneel middel voor menselijke nederzettingen, duidt het de bemiddeling aan tussen een politiek en technisch project en de Aarde. Infrastructuur belichaamt de band tussen de mens en de Aarde, tussen programma en locatie: het is een vorm die tegelijkertijd menselijk en aards is. Architectuur komt voort uit infrastructuur en bevestigt zo haar verbondenheid met de wereld.

Bron: TVK, *The Earth is an Architecture* (2021).

IJSSELMEER

Tweeduizend jaar geleden maakte Pomponius Mela, een Romeinse geograaf, melding van een merencomplex op de huidige locatie van het IJsselmeer. Hij noemde het Lacus Flevo. In de loop der eeuwen brokkelden de oevers van het meer af door golfslag en overstromingen en groeide het meer, dat inmiddels het Almere heette, aanzienlijk. In de twaalfde en dertiende eeuw zetten stormvloed en een stijgende zeespiegel grote stukken land tussen het meer en de Noordzee onder water, waardoor het meer veranderde in een baai van de Noordzee, de Zuiderzee. De Zuiderzee bleef een bedreiging vormen voor de Nederlanders, vooral toen noordwesterstormen het water van de Noordzee richting het Kanaal stuwden, waardoor er zeer hoge getijden langs de Nederlandse kust ontstonden. In de zeventiende eeuw stortten de Zuiderzeedijken verschillende keren in en werden er plannen gemaakt om de dreiging weg te nemen door de baai droog te leggen. Latere droogleggingsplannen waren gericht op het creëren van vruchtbare landbouwgrond, maar ze kwamen nooit verder dan de planningsfase. Pas na de overstroming van 1916 keurde de wetgever de Zuiderzeewerken goed, een groot waterbouwkundig project waarbij dijken werden gebouwd, delen van de Zuiderzee werden drooggelegd en de Afsluitdijk werd aangelegd om getijden en hoog water buiten te houden. In 1932 werd de Zuiderzee afgesloten door de Afsluitdijk, een dijk van tweeëndertig kilometer die Friesland en Noord-Holland aan weerszijden van de Zuiderzee met elkaar verbond. De Zuiderzee was niet langer een zeearm en werd omgedoopt tot IJsselmeer. De aanhoudende stroom zoet rivierwater spoelde het zoute water al snel weg.

KANAAL

Kanalen zijn kunstmatige waterwegen die gebouwd zijn voor drainagebeheer (overstromingsbeheer en irrigatie) of voor het transport van watervoertuigen. Ze kennen een vrije, kalme oppervlaktestroom onder atmosferische druk en kunnen worden beschouwd als kunstmatige rivieren.

KAPITALISME

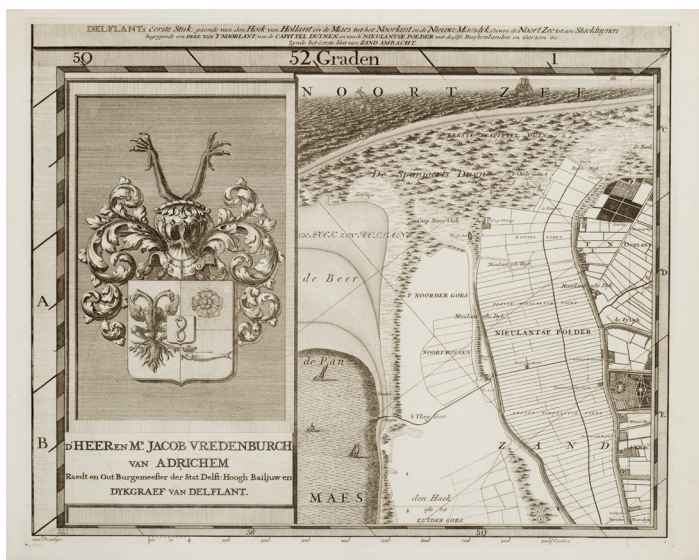
De geografie van de industrie zelf is nooit duidelijk stedelijk of landelijk. Het kapitalisme is reeds mondiaal en totaliserend. Het heeft niet langer een rand of grens met een natuurlijke, niet-kapitalistische sfeer daarachter, en daarom is er geen grote ontwikkelingsketen waarin “achtergebleven” landen de landen volgen die hen voorgaan op hun weg omhoog in de waardeketen, noch een echte wildernis die behouden kan blijven in een zuivere, ongerepte staat. In plaats daarvan heeft het kapitaal slechts een ondergeschikt achterland, dat zelf volledig opgenomen is in mondiale waardeketens.

Bron: Niekolaas Johannes Lekkerkerk, *Bestiary of Corona Animals* (2020).

KUST(LIJN)

Het centrum van het gigantisme bevindt zich niet langer in de verticale monumenten van moedersteden, maar op het zeeoppervlak zelf en aan boord van de kolossale schepen die de zee bevaren. Precies daar waar ze aanmeren, is er een gigantische kracht die kusten opnieuw samenstelt: de horizontale afdruk van de zee wordt geleidelijk aan op de kust zichtbaar. De kustlijn wordt volgebouwd met polders, platforms, voorhavens, steigers, golfbrekers en kunstmatige eilanden. In een golvende beweging beroert de zee deze nieuwe stukken land. Met haar eb en vloed erodeert ze zowel betonnen dijken als kliffen en laat zowel sedimenten als levende wezens achter. Deze verstrengeling vergroot het contactoppervlak tussen land en zee en vergroot de problemen en mogelijkheden die hun ontmoeting met zich meebrengt. Als bemiddelende ruimte en als gemeenschappelijk product van de mens en andere aardse machten is de kustlijn een infrastructuur die gekenmerkt wordt door een voortdurende crisis. De architectuur van de Aarde komt voort uit de onophoudelijke omhelzing tussen land, levende wezens en de zee.

Bron: TVK, *The Earth is an Architecture* (2021).

LAND (AANWINNING) I

Landwinning, ook wel landaanwinning genoemd, is het proces waarbij nieuw land wordt gecreëerd uit oceanen, zeeën, meren of rivieren.

LAND (AANWINNING) II

Het woord landwinning zelf is geen neutrale term, maar heeft duidelijk morele connotaties. De protestantse inpoldering neemt terug wat van hem is: het land dat tijdens de late middeleeuwen was onteigend uit de menselijke sfeer. De natuur moest worden beheerst en getemd met behulp van polders, kanalen, sluizen, dijken en vooral met behulp van een nieuwe ideologie.

Bron: Hub Zwart, *Aquaphobia, Tulipmania, Biophilia: A Moral Geography of the Dutch Landscape* (2003).

LANDSCHAP I

De geografische achtergrond van het Nederlandse landschap is de fundamentele strijd tussen land, wind en water. De westelijke en noordelijke (of Holocene) delen van Nederland zijn langzaamaan aan het verzakken. De stuwwal die ooit het gebied van oost naar west doorsneed, is nog duidelijk zichtbaar in het oosten (bij Nijmegen), waar deze een reeks steile heuvels vormt, maar naar het westen toe nemen ze geleidelijk in omvang af en tegen de tijd dat Amsterdam wordt bereikt, zijn de zanderige toppen al vijftien meter onder de zeespiegel verdwenen. Tot voor kort werd dit proces van bodemdaling tegengegaan door periodieke overstromingen, die het gebied bedekten met aanzienlijke afzettingen. Sinds de Middeleeuwen hebben antropogene factoren dit machtsvenwicht echter ondermijnd. Zonder intensief waterbeheer zou het grootste deel van wat nu Nederland heet onder water komen te staan en verloren gaan aan de zee.

Bron: Hub Zwart, *Aquaphobia, Tulipmania, Biophilia: A Moral Geography of the Dutch Landscape* (2003)

LANDSCHAP II

Tussen het einde van de tiende en het begin van de veertiende eeuw veranderde het aanzicht van het Nederlandse landschap drastisch. Een uitgestrekte wildernis, met kleine verspreide stukjes bewoning en landbouwactiviteit, veranderde in een min of meer aaneengesloten agrarisch landschap. Het overgrote deel van Nederland werd in die periode tot onderdeel van de zogenaamde 'wereld van de mens' gemaakt. Enorme hoeveelheden voorheen ongebruikt land werden gecultiveerd en ontwikkeld. In de voormalige veenwildernis werden dorpen gesticht en boerderijen gebouwd op percelen van gestandaardiseerde grootte en vorm. De drooglegging, door middel van dijken en sloten, van voorheen afgelegen, onbegaanbare, drassige en moerassige gebieden, waar voorheen weinig menselijke activiteit was geweest, veranderde het fysieke uiterlijk van Nederland onherroepelijk. Het landschap werd grondig 'vermenselijkt'. Tot die tijd had menselijke aanwezigheid alleen maar droge, akkerbouwgebieden opgeleverd, omringd door drassige

wildernis. Maar na duizend na Christus vond er in een steeds hoger tempo een geometrisering van het landschap plaats en werd de natuurlijke matrix steeds meer gefragmenteerd tot er slechts een paar marginale stukken overbleven. Geleidelijk aan werd door noeste handarbeid van generaties anonieme boeren een diffuus, dubbelzinnig, drassig en brak landschap, waarin duidelijke grenzen tussen land en water (en tussen zoet en zout water) ontbraken, vervangen door een sterk gecompartmenteerd landschap.

Bron: Hub Zwart, *Aquaphobia, Tulipmania, Biophilia: A Moral Geography of the Dutch Landscape* (2003)

NAP

Burgemeester Johannes Hudde van Amsterdam kwam op het idee van het Normaal Amsterdams Peil (NAP) nadat hij de zeedijk had uitgebreid na een overstroming in Amsterdam in 1675. Natuurlijk moet een dijk stormbestendig zijn om een stad te beschermen tegen overstromingen, en in dit geval werd een marge van 2,67 meter voldoende geacht om het stijgende water aan te kunnen. Dus mat hij het waterpeil van de aangrenzende zeearm, Het IJ, en vergeleek dat met het waterpeil in de grachten in de stad zelf. Hij ontdekte dat het waterpeil bij een gemiddelde zomerse overstroming in de zeearm (wanneer het waterpeil zijn maximum bereikt, stormen niet meegerekend) ongeveer gelijk was aan het peil aan de andere kant van de zeedijk, plus de marge van 2,67 meter. In 1850 werd het nulpunt op verschillende plaatsen in België gebruikt en in 1874 nam de Duitse regering het nulpunt over voor de eerste-orde-nivellering. Het relatief constante waterpeil in de grachten van Amsterdam, Amsterdams Peil (AP) genoemd, was gelijk aan het peil bij zomers hoogwater in zee in de zeearm, dat gedurende het jaar verandert. AP werd in 1860 overgebracht naar andere gebieden in Nederland om lokaal gebruikte niveaus te vervangen. Bij deze operatie werd een fout geïntroduceerd die tussen 1885 en 1894 werd gecorrigeerd (genormaliseerd), wat resulteerde in het Normaal Amsterdams Peil.

Bron: P.I. van der Weele: *De Geschiedenis van het N.A.P.* (1971).

ONTKOPPELING

Fabrieken worden geïnstalleerd in vrije zones aan de kust die gericht zijn op de zee, waardoor ze grondstoffen en een markt voor geproduceerde goederen krijgen. Logistieke magazijnen en depots, vrije zones en verwerkingscentra zijn allemaal eilanden die losgekoppeld zijn van hun achterland en gericht zijn op hun maritieme toegankelijkheid. Als vector van een nieuwe lineaire en territoriale logica is het de hele kustlijn die, in theorie, dit interface-potentieel heeft en in staat is om de bestaande territoriale organisaties te herschikken of zelfs te ontwrichten. Geleidelijk worden uitgestrekte gebieden losgekoppeld van de continentale werking en worden ze gewijd aan maritieme stromen. Als autonome lichamen bevrijd van aardse continuïteit en verbonden door de absolute verbondenheid van de oceanen, pellen deze delen zich los van de continuïteit van de continentale sfeer: de Aarde wordt vloeibaar.

Bron: TVK, *The Earth is an Architecture* (2021).

PAARD

Paarden—geïmporteerd en gefokt door de kolonisten en aangekocht door de Indianen—speelden een belangrijke rol bij de verovering van het (Amerikaanse) Westen en

het ontstaan van het grid. Met paarden was het mogelijk om de lange afstanden, zo kenmerkend voor de weidse Amerikaanse vlakten, af te leggen, konvooien te vormen en veldslagen te leveren. Maar sommigen paarden ontsnapten en herwonnen hun vrijheid. Net als hun verre voorouders, die tienduizend jaar eerder van het Amerikaanse continent waren verdwenen, verenigden de mustangs, van het Spaanse woord 'mesteño', wat 'dwalend dier' betekent, zich in kudde, waarvan er miljoenen de Western Plains bevolkten aan het begin van de negentiende eeuw. De paarden die ontsnapten uit Jeffersons raster, het raster dat ze hadden helpen bouwen, waren zowel wild als gedomesticeerd. Ze illustreerden zo de veranderingen in de levende wereld, het vermogen tot metamorfose, en de strategieën ontworpen om problemen te ontwijken.

Bron: TVK, *The Earth is an Architecture* (2021).

PARLEMENT VAN DE DINGEN, HET

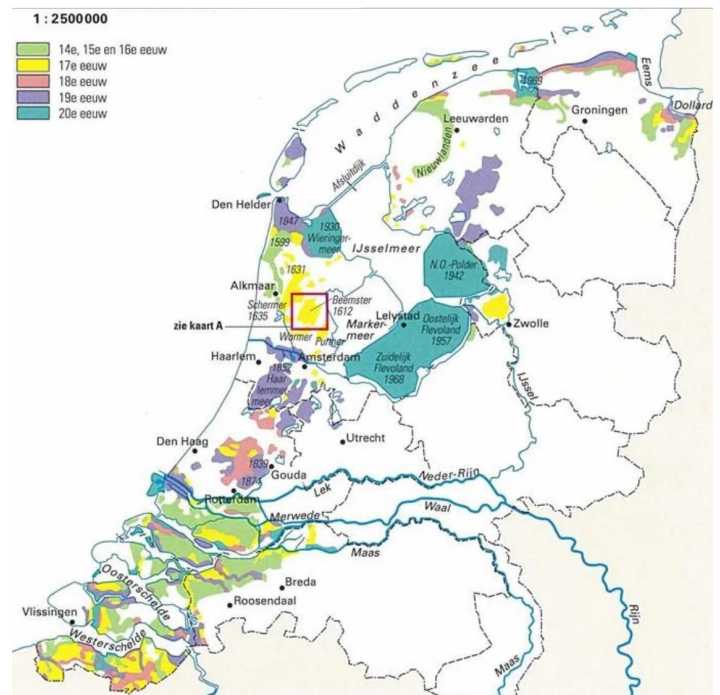
"Elimineer het sociale en je zult eindelijk een getrouwe weergave hebben," zeiden sommigen. "Elimineer objecten en je zult eindelijk een getrouwe representatie hebben," verklaarden anderen. Hun hele debat kwam voort uit de scheiding der machten die door de moderne Grondwet wordt afgedwongen. Laten we de twee houdingen en de dubbele twijfel over de getrouwheid van de vertegenwoordigers opnieuw ter sprake brengen en we zullen het Parlement der Dingen hebben gedefinieerd. Binnen zijn grenzen wordt de continuïteit van het collectief opnieuw bepaald. Er zijn geen naakte waarheden meer, maar ook geen naakte burgers. De bemiddelaars hebben de hele ruimte voor zichzelf. De Verlichting heeft eindelijk een woonplaats. De natuur is aanwezig met haar vertegenwoordigers, wetenschappers die in haar naam spreken. Samenlevingen zijn aanwezig met de objecten die sinds mensenheugenis als ballast hebben gediend. Laat een van de vertegenwoordigers het bijvoorbeeld hebben over het gat in de ozonlaag, een ander de chemische industrie van Monsanto vertegenwoordigen, een derde de arbeiders van diezelfde chemische industrie, weer een ander de kiezers van New Hampshire, een vijfde de meteorologie van de poolgebieden; laat weer een ander spreken in naam van de staat; Wat maakt het uit, zolang ze allemaal over hetzelfde praten, over een quasi-object dat ze allemaal hebben gecreëerd, het object-discours-natuur-samenleving waarvan de nieuwe eigenschappen ons allemaal verbazen en waarvan het netwerk zich uitstrekt van mijn koelkast tot Antarctica via de chemie, de wet, de staat, de economie en satellieten. De imbroglions en netwerken die geen plaats hadden, hebben nu de hele plaats voor zichzelf. Zij zijn het die vertegenwoordigd moeten worden; om hen heen verzamelt zich voortaan het parlement der dingen. "De steen die door de bouwvakkers werd afgekeurd, is de hoeksteen geworden" (Marcus 12:10).

Bron: Bruno Latour, *We Have Never Been Modern* (1993).

POLDER I

Een polder is een laaggelegen stuk land dat een kunstmatige hydrologische eenheid vormt, omsloten door dijken. De drie soorten polders zijn: land dat is gewonnen uit een waterlichaam, zoals een meer of de zee (1), uiterwaarden die door een dijk van de zee of rivier zijn gescheiden (2), moerassen die door een dijk van het omringende water zijn gescheiden en vervolgens zijn drooggelegd (3).

POLDER II

RASTER

In het noorden van het Amerikaanse continent kregen nieuwe nederzettingen de vorm van een uitgestrekt raster dat op het land werd geprojecteerd. Het werd in het begin van de jaren 1780 geïntroduceerd door Thomas Jefferson, toen de Unie van de Verenigde Staten uit slechts dertien staten aan de oostkust bestond. Het decreet van mei 1785 zorgde ervoor dat percelen die aan pioniers werden verkocht moesten vallen binnen een geometrisch raster dat vierkante kavels afbakende van een mijl bij een mijl, wat overeenkwam met een oppervlakte van 640 hectares. Tegelijkertijd lanceerde Jefferson de expeditie van Lewis en Clark, die tussen 1804 en 1806 werd ondernomen. Dit was de eerste Amerikaanse verkenningstocht van de oostkust naar de westkust en luidde de eeuw in waarin de "frontier" werd veroverd. Het raster was een immer uitdijende infrastructuur van lijnen die zich naar het westen uitstreckte terwijl Amerikaans grondgebied werd veroverd op de zogenaamde wildernis. Onverschillig voor de omgevingen die werden doorkruist en voor de volkeren die er leefden, schiep het een gebied dat als wild werd beschouwd – het "Wilde Westen" – en maakte het de exploitatie mogelijk van de ondergrond, het oppervlak en de levende wezens die erop leefden. Het Jeffersoniaanse raster schiep zijn eigen uitzonderingen, reservaten waarin de overlevende inheemse stammen werden opgesloten, net als de laatste grote zoogdieren die het slachtoffer waren van overbejaging. Als een eiland dat is uitgesloten van de gebieden die door mensen worden geëxploiteerd en een concessie aan de uniformiteit van Jeffersons raster, werd Yellowstone in 1872 opgericht als eerste van een lange reeks nationale parken. In een landschap van sub-alpiene bossen en geisers leven zwarte beren, coyotes, grizzly's en bizonen samen. Nadat het park een toeristische bestemming was geworden, werd het verder ontwikkeld en verbeterd, met name met wegen en door het invoeren van regels voor de diersoorten die er leefden. Het nationale park was tegelijkertijd het negatieve, het verlengde en het complement van Jeffersons raster. Het was een infrastructuur van fragmenten—een in een

cul-de-sac geconstrueerde en geïdealiseerde natuur—die de landbouwactiviteiten in de rest van het gebied probeerde te compenseren en tegelijkertijd rechtvaardigde.

Bron: TVK, *The Earth is an Architecture* (2021).

RIJKSWATERSTAAT

Rijkswaterstaat, opgericht in 1798 als Bureau voor den Waterstaat en nadien Rijkswaterstaat, is een directoraat-generaal van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat van Nederland. Haar taak is het beheer van openbare werken en het water, waaronder de aanleg en het onderhoud van waterwegen en wegen, en het voorkomen van overstromingen. De missie van de organisatie luidt: “Rijkswaterstaat is de rijksdienst die werkt aan droge voeten, schoon en voldoende water én aan de vlote en veilige doorstroming van het verkeer”.

VERZURING

Oceaanverzuring is een chemisch proces dat zeewater zuurder maakt. Oceaanverzuring treedt op wanneer de oceaan een surplus aan koolstofdioxide uit de atmosfeer opneemt. Hoewel het normaal is dat de oceaan koolstofdioxide opneemt (ongeveer 30%), is de uitstoot ervan door de mens exponentieel toegenomen. Sinds de industriële revolutie is de hoeveelheid kooldioxide in de atmosfeer, uitgestoten bij onder andere de verbranding van fossiele brandstoffen, ontbossing, landomzetting en de productie van cement, bijna verdubbeld. De koolstofdioxide verzamelt zich in de atmosfeer en de oceaan maakt overuren om het overschot te absorberen. De huidige verzuring van de oceaan is de snelst bekende verandering in de chemische samenstelling van de oceaan in de afgelopen vijftig miljoen jaar.

Bron: Antarctic and Southern Ocean Coalition.

WATERNOODSRAMP

De Noordzeevloed van 1953 was een grote overstroming veroorzaakt door een zware stormvloed die Nederland, Noordwest-België, Engeland en Schotland trof. De meeste zeekeringen die het hoofd moesten bieden aan de vloedgolf werden overweldigd, met grote overstromingen als gevolg. De storm en overstroming vonden plaats aan het einde van zaterdag 31 januari 1953 en in de ochtend van de volgende dag. Een combinatie van een hoog springtij en een zware Europese windstorm veroorzaakte de stormvloed op de Noordzee. De combinatie van wind, hoogwater en lage druk zorgde ervoor dat de zee land tot 5,6 meter boven gemiddeld zeeniveau onder water zette. Nederland realiseerde zich dat dergelijke zeldzame gebeurtenissen zich opnieuw zouden kunnen voordoen en voerde grote studies uit naar de versterking van de kustverdediging. Vervolgens ontwikkelde en bouwde Nederland de Deltawerken, een uitgebreid systeem van dammen en stormvloedkeringen.

WATERWOLF, DE

Tot het midden van de twaalfde eeuw werden vestiging en agrarisch gebruik van de de lage landen mogelijk gemaakt door eenvoudige drainage, mogelijk gemaakt door eenvoudige technieken: het graven van kleine, ondiepe greppels om de doorstroom te verbeteren. Helaas had deze eerste reeks van ingrepen een aantal onbedoelde gevolgen,

waarvan de belangrijkste de verzakking van de drooggelegde gronden was. Deze werden uiteindelijk zo vatbaar voor overstromingen dat ze een milieucrisis veroorzaakten. Een waterwolf stalkte het land. Geconfronteerd met het vooruitzicht alles te verliezen wat ze hadden gecreëerd, legden de bewoners van de lage landen complexe systemen van dijken, dammen, sluizen en afwateringskanalen aan, ontworpen om de afwatering in stand te houden en het land te beschermen tegen overstromingen. Waterbouwkunde was dus een gevolg van, en geen voorwaarde voor, vestiging van mensen. Toen de drainage dieper kon plaatsvinden door ontwikkelingen in de waterbouwkunde, terwijl de het gebruik van de lage landen doorging, leidde dit echter tot verdere bodemdaling. Deze verdere bodemdaling vereiste steeds meer diepgravende ingrepen om nog diepere drainage mogelijk te maken, wat op zijn beurt tot nog verdere bodemdaling leidde. Uiteindelijk raakten de mensen uit de lage landen gevangen in een cyclus die tot op de dag van vandaag voortduurt.

Bron: Willam H. TeBrake, *Taming the Waterwolf: Hydraulic Engineering and Water Management in the Netherlands During the Middle Ages* (2002).

WINDMOLEN

Het technische apparaat dat een grootschaligere vorm van waterbeheer mogelijk zou maken was de windmolen. Het eerste bekende gebruik van een windmolen om water te verplaatsen dateert van 1408. Het plaatsen van batterijen van windmolens met als doel water af te voeren bleek zeer effectief en stelde de Nederlanders in staat in de zeventiende eeuw polders van veel grotere omvang aan te leggen. Om een polder te realiseren werden meren, moerassen of kustgebieden omgeven door een dijk en werden er batterijen windmolens gebouwd om het water weg te pompen. Deze werktuigen werden zo de iconen van een nieuw Nederlands landschap. Kunstmatige kanalen, gecontroleerd door sluizen, transporteerden het water naar de zee. Dammen en sluizen werden gebouwd om de toegang tot de zee af te sluiten en de bewegingen van rivieren te controleren. Maar vervolgens zakten de ingepolderde gebieden nog meer in en werden de Nederlanders nog afhankelijker van hun nieuwe technologieën.

Bron: Hub Zwart, *Aquaphobia, Tulipmania, Biophilia: A Moral Geography of the Dutch Landscape* (2003).

ZEE

De mens gebruikt de zee nu als 's werelds grootste infrastructuur waarop zij, net als op de lopende band van een sushi-carrousel die in een restaurant rondjes draait, alles wat zij produceert op de Aarde deponeert. De Aarde produceert, de zee verdeelt.

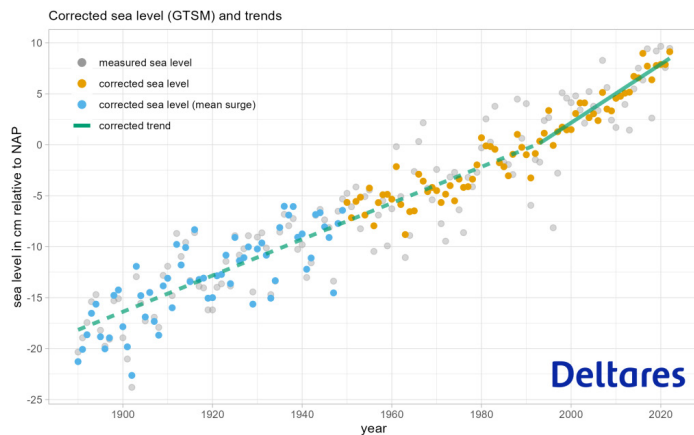
Bron: TVK, *The Earth is an Architecture* (2021).

ZEESPIEGELSTIJGING

Sinds 2014 beheert Deltares de Zeespiegelmonitor voor het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De monitor bepaalt de status en ontwikkeling van de zeespiegel ter ondersteuning van het beleid voor waterveiligheid. De resultaten van de Zeespiegelmonitor worden gebruikt om zaken te bepalen zoals de jaarlijkse behoefte aan zandsuppleties. De monitor speelt ook een rol bij de beoordeling en het ontwerp van de primaire waterkeringen. De jaarlijkse zeespiegelstatus is gebaseerd op waarnemingen van de zes belangrijkste

getijdenstations in Nederland (Delfzijl, Harlingen, Den Helder, IJmuiden, Hoek van Holland en Vlissingen). Het meetstation Delfzijl wordt momenteel zorgvuldig gerenoveerd door Rijkswaterstaat. Het is daarom niet meegenomen in de berekening, zoals ook vorig jaar het geval was. De gemiddelde zeespiegel voor het jaar 2022 was 9,5 cm boven NAP. Na correctie voor windopzet en getij was de waterstand de hoogste ooit (zie figuur).

Bron: Marcel Taal, *Sea level on Dutch coast rose further in 2022 (2023)*.

ZOUTTONG

Een zouttong ontstaat wanneer een zoetwaterrivier uitmondt in een zoute zee. Het zeewater stroomt over de rivierbodem onder het zoete uitstromende water door (omdat het zoute water zwaarder is). De lengte van de binnendringende tong wordt bepaald door de verhouding tussen de wrijving langs het grensvlak en de horizontale drukgradiënt als gevolg van de helling van het grensvlak. Als dit strikt wordt nageleefd, bevindt de zouttong zich in een stabiele positie, waarbij het zoete water zeewaarts over het oppervlak stroomt en zich in een dunne oppervlaktelaag naar zee verspreidt.

JAARPROGRAMMA 2024

DE GRENZEN AAN GROEI

TUSSEN SYSTEEMVERANDERING EN CONSUMENTENACTIVISME

[...] Het avontuur van de afgelopen drie eeuwen kan worden samengevat in het verhaal van een dubbele verplaatsing: van economie naar ecologie. Twee vormen van vertrouwde habitats, oikos: we weten dat de eerste onbewoonbaar is geworden en de tweede nog niet klaar voor ons is. De hele wereld is gedwongen over te stappen op 'De Economie', waarvan we nu weten dat het slechts een utopie is—of beter gezegd een dystopie, zoiets als opium voor het volk. Er wordt nu van ons gevraagd om plotseling met onze bagage naar de nieuwe woonplaats te verhuizen die 'Ecologie' wordt genoemd en die aan ons is verkocht omdat deze beter bewoonbaar en duurzamer is, maar die op dit moment niet méér vorm of inhoud heeft dan De Economie, die we zo graag achter ons willen laten. [...] We zijn reizigers op doorreis, als ontheemde massa's die momenteel ronddwalen tussen de dystopie van de economie en de belofte van de ecologie, en behoefte hebben aan een stedenbouwkundige die een onderkomen voor ons kan ontwerpen en ons tekeningen kan laten zien van een tijdelijke woonruimte op Aarde.¹

In 1972 verscheen het inmiddels vermaarde rapport *De Grenzen aan Groei*, gepubliceerd door de Club van Rome. Opgericht door een groep intellectuelen en grootindustriëlen, gaf deze club opdracht aan een team MIT-wetenschappers, onder leiding van Donella en Dennis Meadows, om het verband tussen de exponentiële groei van onze materiële consumptie en de gevolgen hiervan voor het klimaat en milieu op Aarde te onderzoeken. Het rapport, voor het eerst gebaseerd op computersimulaties, gaf een prognose en een uitwerking van een aantal scenario's over de toekomst van grondstof- en voedselverbruik. De premisse van het rapport: binnen een aantal decennia raken de grondstofvoorraden op Aarde uitgeput. Destijds heeft het rapport van de Club van Rome grote impact in Nederland. Om de Aarde leefbaar te houden moeten we de economische groei beheersen, verkondigen prominente politici als Joop den Uyl: "De ongebreidelde werking van het winstmotief heeft geleid tot een omhoogtorende produktie van parasitaire aard. Wij dachten rijk te worden, maar wij werden arm, arm aan beschikbaar leefmilieu, aan welzijn".² Nu, inmiddels vijftig jaar later, is de uitvoering van de kernboodschap van het rapport naar de achtergrond gedreven en weerbarstig gebleken. Dat komt onder meer door kortetermijndenken in de politiek, rond het begrotingstekort en werkgelegenheid, de opkomst van de neoliberale doctrine waarin iedereen profiteert van meer groei door het *trickle-down*-mechanisme, en de lobby van grote bedrijven om winstmaximalisatie op de eerste plek te zetten.

Met het rapport *De Grenzen aan Groei* als ankerpunt ontwikkelt RADIUS in 2024 een programma dat de verhoudingen tussen economie en ecologie beproeft. Aan de hand van een vijftal tentoonstellingen en een publieks- en educatieprogramma, stellen we ons het doel om tegenwicht te bieden aan de globale en totaliserende werking van het geavanceerd kapitalisme als heersend economisch systeem. Door het inzetten van de verbeeldingskracht en het voorstellend vermogen van kunstenaars en andere belanghebbenden willen we met dit jaarprogramma de begripsbepaling van waarde, verlangen, overvloed en schaarste herzien in het licht van klimaatverandering en ecologisch verval. Hoe kunnen we weerstand bieden tegen de totaliserende werking van kapitalisme en welzijn prioriteren boven winstmotief?

¹ Bruno Latour, *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns* (Cambridge en Londen: Harvard University Press, 2013), 23.

² Jaap Tielbeke, *We Waren Gewaarschuwd*, Amsterdam: Das Mag, 2022, p. 27.

Pilar Mata Dupont & Erika Roux
SCENES FROM THE POLDER WESTERN
18 mei — 25 augustus 2024

Curator: Niekolaas Johannes Lekkerkerk
Assistent Curator: Sergi Pera Rusca
Tekst: Niekolaas Johannes Lekkerkerk
Vertaling: Daan Veerman
Grafisch Ontwerp: Sabo Day en Augustinas Milkus
Projectleider productie: Pilar Mata Dupont
Projectleider educatie: Boutaina Hammana
Marketing, communication en PR: Daan Veerman
Kantoormedewerker: Suzanne Voltaire
Technische ondersteuning: Menno Verhoef en Stefan Bandalac

Deze tentoonstelling is mogelijk gemaakt met de steun van:

Mondriaan Fonds
Gemeente Delft
Gieskes-Strijbis Fonds
Stichting Zabawas
l'Institut français NL
Van der Mandele Stichting
Stichting Mr. August Fentener van Vlissingen Fonds

LOWLAND MELODIES, A POLDER WESTERN is mogelijk gemaakt met de steun van:

Mondriaan Fonds
Gemeente Rotterdam
CBK Rotterdam
RADIUS CCA
Amsterdams Fonds voor de Kunst
Kunsthuis SYB
Het Cultuurfonds
Ton Does en Media Horses International
WET

Dankbetuigingen:

Pilar Mata Dupont en Erika Roux willen de cast en crew bedanken, en verder de volgende mensen:

Sol Archer
Anke Bangma
Reinier van Brummelen
Lester David
Ton Does
Thomas Drenth
Rudy Guedj
Antonio de la Hera
Jan Harmsma
Josje Hattink
Gisanne Hendriks
Arjan Hes
Hoeve Ackerdijk
Honey Jones-Hughes
Rineke Kraaij
Eva Kruis
Paul van Gennip and Kunstinstituut Melly
Lili Huston-Herterich
Wietse van de Lageweg
Marieke Leegte
Niekolaas Johannes Lekkerkerk
Estelle Levinson
Tim Leyendekker
Orin van Loon
Tim Mathijsen
Maurice Meewisse
Gary van Niks
Victor Santamarina
Emil da Silva Jørgensen
Gosse Schiemer
Aimée Slangen and NIOZ
Maurice Specht
Melle Stam
Nora Steenburgen
Isabelle Sully
Vana Tsimopoulou
Bregje van Wesenbeeck
WET
Arnisa Zeqo
Hub Zwart
Sander Zweerts de Jong

RADIUS

Centrum voor Hedendaagse Kunst en Ecologie
Kalverbos 20
2611 XW Delft
Nederland
info@radius-cca.org
www.radius-cca.org

